

Stanisława Nazaruk

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Wprowadzanie dziecka w świat wartości a rola literatury dziecięcej – przykłady z praktyki pedagogicznej

Introducing the Pre-Schooler to the World
of Values and the Role of Children's Literature –
Examples of Pedagogical Practice

SŁOWA KLUCZOWE ABSTRAKT

dziecko, rodzi-
na, przedszkole,
wartości, literatura
dziecięca.

Potocznie mówi się, że żyjemy w czasach relatywizmu wartości, co może pociągać za sobą trudności z ich definiowaniem i stosowaniem w życiu. Podstawowym miejscem przekazywania wartości jest rodzina, jednakże przedszkole bez wątpienia ze względu na realizowane funkcje wychowawczo-dydaktyczne także wprowadza dziecko w świat wartości. Zarówno w rodzinie jak i przedszkolu w procesie kształtowania systemu wartości dziecka nie do przecenienia jest rola literatury dziecięcej, tworzonej z myślą o dzieciach i dla dzieci. W artykule przedstawiono wyniki badań, które przeprowadzono w pięciu wybranych przedszkolach samorządowych na terenie miasta Biała Podlaska. Głównym celem badań było poznanie praktycznego wymiaru korzystania z literatury przez dzieci w wieku 6 lat i transmitowanych przez nią wartości. Wymieniony cel uszczegółowiono o cztery kwestie: poznanie tytułów książek posiadanych przez dzieci w domu i preferowanych przez nich pozycji literatury; poznanie ulubionego bohatera; określenie znajomości literatury przez dzieci i sytuacji, w których mają one z nią kontakt w przedszkolu. Przeprowadzone badania pokazały, że budowanie świata wartości dziecka bez literatury skierowanej z myślą o nich jest praktycznie niemożliwe.

KEYWORDS ABSTRACT

child, family,
kindergarten,
values, children
literature

It is commonly said that we live in a time of the relativism of values and this results in modern man having difficulty in defining values and applying them to life. The basic place of promoting these values is the family but the kindergarten undoubtedly shares this role due to the educational and didactic functions it implements since it introduces a child into the world of values. Both in the family and the kindergarten, the role and the value of children's literature is not overestimated in the process of shaping the value system of a child. It is created for children, for their benefit. The article presents the results of research conducted in five selected local self-government kindergartens in Biała Podlaska. The main purpose of the research was to uncover the practical dimension of the use of literature by children aged 6 and the values it promotes. The purpose was achieved by means of four tasks: getting to know the titles of children's books at home and their preferred literary positions; getting to know their favourite characters; identifying the literacy of children and the situations in which they have contact with books in a kindergarten. The research shows that building the world of values for a child without literature aimed at them is practically impossible. The way in which it is used, however, is primarily dependent on parents and the kindergarten.

Wprowadzenie

Jednym z celów wychowania jest stworzenie systemu wartości, który stanowi fundament życia człowieka. Każdy z nas wynosi z dzieciństwa bagaż, składający się z przekazanych nam przez rodziców wartości, wzorców zachowań, nawyków, przekonań, poglądów, norm społecznych czy zapatrywań na świat. Podstawowym miejscem przekazywania wartości jest rodzina, jednakże przedszkole bez wątplenia ze względu na realizowane funkcje: dydaktyczne, opiekuńcze i wychowawcze, również kształtuje system wartości dziecka. Proces ten dokonuje się na wiele sposobów: w codziennym kontakcie dziecko – nauczyciel, przez zasady odnoszenia się do siebie, sposób reagowania lub niereagowania, pouczenia, tworzone przez przedszkola programy i zaplanowane tematycznie zajęcia¹. W tych ostatnich szczególną rolę odgrywa literatura dziecięca. Jest ona tworzona z myślą o dzieciach i wybierana przez dzieci. Wiek przedszkolny ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju procesów

¹ B. Dymara, *Poszukiwanie ładu umysłu i serca czyli życie według wartości*, [w:] *Dziecko w świecie wartości, cz. II, Poszukiwanie ładu umysłu i serca*, red. B. Dymara, M. Łopatkowa, M.Z. Pulinowa, A. Murzyn, Kraków 2003.

poznawczych dzieci i kształtowania podstaw ich systemu wartości. U dzieci w tym wieku tworzą się pierwsze orientacje wartościujące, sposoby wartościowania; dziecko przejmując pierwsze normy, wzory i ideały zachowania. Podejmowane działania na etapie przedszkolnym mają charakter wprowadzający dziecko w świat wartości (nauczanie wartości) poprzez ich odkrywanie, przyswajanie i urzeczywistnianie w codziennym życiu.

O znaczeniu literatury w wychowaniu dzieci, szczególnie w aspekcie pracy przedszkola, znajdujemy odniesienia w publikacjach Heleny Ratyńskiej i Grzegorza Leszczyńskiego². Na podstawie analizy podstawy programowej wychowania przedszkolnego można wskazać wartości, które wytyczają kierunek pracy nauczycieli z dziećmi, np.: radość, zdrowie, bezpieczeństwo, odkrywanie świata, kultura, tradycja, aktywność, samodzielność, twórczość, poczucie sprawstwa, serdeczność, życzliwość, szacunek, spotkanie z drugim człowiekiem, dobro, prawda, miłość, piękno. Te i inne jeszcze wartości to wartości uniwersalne. Wynika to z faktu, że zadaniem przedszkola jako instytucji celowo powołanej do edukacji dzieci jest zapewnienie ciągłości trwania tychże wartości w społeczeństwie i wychowywania zgodnie z nimi. Z drugiej strony, pedagodzy zwracają uwagę na potrzebę podejścia twórczego w wychowaniu przedszkolnym, pobudzanie kreatywności, rozwijanie intuicji i dociekań wśród dzieci. Te przykłady wpisują się w nurt pedagogiki innowacyjnej³.

Pierwsze zasady i konwencje tworzenia literatury dziecięcej wykształciły się w Europie dopiero w epoce oświecenia. Cała późniejsza literatura dla młodego czytelnika uwzględniała w jakiś sposób dokonania oświeceniowe. Nie oznacza to, że przed tą epoką dzieci były pozbawione kontaktu z literaturą. Bajki, baśnie, zagadki, piosenki, przysłowia, towarzyszyły dzieciom zawsze⁴. Niektórzy badacze podkreślają, że do literatury dziecięcej zaliczano niegdyś m.in. *Odyseję* i *Iliadę* Homera, epickie fragmenty *Biblii*, druki jarmarczne. Wszystkie one ze względu na pierwiastki estetyczne i treściowe odpowiadające cechom dziecięcego umysłu zyskiwały aprobatę małoletniej publiczności⁵. Oświeceniowe początki literatury dla dzieci wpłynęły na koncepcje, które funkcjonują do dziś. Nastawienie literatury na dydaktyzm, instrumentalizm, dążenie do wychowania czytelnika cechowały całą XVIII-wieczną literaturę. Nie zmieniło się

² H. Ratyńska, *Literatura dziecięca w pracy przedszkola*, Warszawa 1976, s. 147; G. Leszczyński, *Literatura i książka dziecięca: słowo, obieg, konteksty*, Warszawa 2003.

³ Zob. B. Dymara, E. Ogrodzka-Mazur, *Dziecko w świecie literatury i życiu współczesnym*, XXII tom serii Nauczyciele-Nauczycielom, Kraków 2014.

⁴ Zob. J. Cieślowski, R. Waksmund (red.), *Literatura i podkultura dzieci i młodzieży: antologia opracowań*, Wrocław 1983; J. Cieślowski, *Wielka zabawa: folklor dziecięcy, wyobrażenia dziecka, wiersze dla dzieci*, Wyd. 2, Wrocław 1985.

⁵ Por. J. Cieślowski, *Literatura osobna*, Warszawa 1985; J. Staroń, *Matolek Broda. Przygody twórczo-wydawnicze* „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Seria Literacka, 26 (46), 2015.

ono w okresie romantyzmu, mimo diametralnie różnych ideałów literatury⁶. Do dzisiaj, jej cele – wychowawczy i kształcący, jako podstawowe, nigdy nie zostały podważone. Monika Woźniak tak pisze o dydaktyzmie literatury dla dzieci: „jest ona zawsze podporządkowana jakiemuś celowi dydaktycznemu: może chodzić o dostarczanie dziecku informacji o świecie, wpojenie mu zasad etycznych, przekazywanie pewnych wzorców moralnych, ale także – w sposób mniej bezpośredni – o rozwinięcie w nim wyobraźni, wrażliwości estetycznej i językowej”⁷. W literaturze dziecięcej szczególną uwagę należy zwracać na słownictwo służące wyrażaniu rozmaitych typów wartości i znaczenie podstawowych pojęć aksjologicznych⁸.

Książka dziecięca ewoluje zgodnie z upodobaniami rodziców i opiekunów, ich preferencje kształtują świat publikacji dla najmłodszych⁹. Dzieci i młodzież, jak stwierdza Ryszard Waksmund, nie są traktowani jak licząca się siła społeczna, zdolna do artykułowania własnych celów. A jednak przy ich udziale dorośli w pewnym sensie transmitują wartości swojego świata jako niby swoiste i typowe dla młodego pokolenia¹⁰. Jak zauważa Irena Słońska, „dzieci posiadają potrzebę obcowania ze sztuką, ale musi ona być dostosowana do ich upodobań i możliwości psychicznych”¹¹. Takim przykładem są bajki i wiersze Joanny Papuzińskiej skierowane do dzieci, wśród nich zbiór opowiadań zatytułowany *Nasza mama czarodziejka*¹².

Literatura dziecięca zajmuje do chwili obecnej szczególną pozycję, a dyskusja na temat jej celu, hierarchii, wartości i przynależnych do niej dzieł trwa.

Jak zaznacza J. Cieślowski, przez literaturę dla dzieci rozumiano przez długie lata tę, która pełni funkcje dydaktyczne i wychowawcze. Badacz precyzuje sposoby istnienia literatury dla dzieci, wyróżniając cztery sfery funkcjonowania tego pojęcia. Od wypowiedzi literackich, w których *dziecko*, *dzieciństwo*, *dzieci* pojawia się jako temat, przez teksty, które powstały z powodu dziecka, okazjonalnie, sferę tekstów trzecich pisanych jak dla dzieci, autor dochodzi do wyróżnienia rzeczywistej literatury dla dzieci stanowiącej sferę czwartą. Tę należy rozumieć jako twórczość przeznaczoną dla dziecka i do niego adresowaną¹³.

⁶ Por. J. Dunin, *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci: z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych*, Wrocław 1991.

⁷ M. Woźniak, „Political correctness” w przekładach literatury dziecięcej. O *Koziołku-Matolku i nie tylko*, [w:] *Prace Komisji Neofilologicznej*, red. S. Gibińska-Marzec, S. Widłak, t.7, Kraków 2008, s. 107–121.

⁸ J. Puzynina, *Język wartości*, Warszawa 1992.

⁹ Por. J. Dunin, *Książeczki dla grzecznych...*, dz. cyt., s. 7.

¹⁰ Zob. R. Waksmund, *Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej*, Wrocław 2000, s. 25.

¹¹ I. Słońska, *Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci*, Warszawa 1977, s. 87.

¹² J. Papuzińska, *Nasza mama czarodziejka*, Warszawa 2015.

¹³ J. Cieślowski, *Literatura osobna*, Warszawa 1985.

Jak wiadomo, dziecięce zainteresowania można budzić i rozwijać. Budzeniu się zaciekawień literaturą sprzyja wiele różnych sytuacji. Już najmłodsze dzieci spotykają się ze słowem mówionym i pisanym. Ale przede wszystkim na powstanie tych zainteresowań wpływa bezpośrednio obcowanie dziecka z książką. Oddziaływanie tekstów z książki wywołuje zaciekawienie, zainteresowanie losami bohaterów, odróżnianie dobra od zła, rozwijanie wyobraźni i emocji oraz pragnienie słuchania a na kolejnym etapie rozwoju pragnienie samodzielnego czytania. Jak pisze Anna Przeclawska: „Książka może bowiem w większym stopniu niż inne środki komunikacji masowej pokazać różne aspekty moralne skomplikowanych procesów”¹⁴. Mając na uwadze przedstawione w skrócie zagadnienie literatury dziecięcej w odniesieniu do dzieci w wieku przedszkolnym, istnieje uzasadniona potrzeba przeprowadzenia badań w celu określenia praktycznego wymiaru jej realizacji i transmitowanych przez nią wartości. W tym celu sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jakie książki dzieci mają w swoim domu?
2. Jakie książki preferują badane dzieci?
3. Czy rodzice rozmawiają z dziećmi o przeczytanych treściach z literatury dziecięcej?
4. Czy dzieci mają ulubionego bohatera?
5. Jakie książki czytają dzieciom nauczyciele w przedszkolu?
6. Na jakich zajęciach w przedszkolu dzieci mają kontakt z literaturą?

Literatura dziecięca i jej wartości w świetle wyników badań własnych

Badania o charakterze diagnostycznym przeprowadzono w pięciu wybranych przedszkolach samorządowych na terenie miasta Białą Podlaska w woj. lubelskim. Wybór przedszkoli do badań nie był przypadkowy. Wybrano te placówki, które od wielu lat współpracują z uczelnią położoną na terenie miasta, tj. z Państwową Szkołą Wyższą im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jednym z wiodących kierunków na wymienionej uczelni jest kierunek pedagogika, na którym kształcą się przyszli nauczyciele wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej. Do badań wybrano metody badawcze jakościowe, ponieważ posługują się narzędziami „elastycznymi”, można je dostosować do nowych warunków i sytuacji, które nie zawsze da się przewidzieć przed rozpoczęciem planowanego badania¹⁵. Z drugiej zaś strony należy zwrócić uwagę, że zagadnienia realizacji literatury dziecięcej w grupie przedszkolnej są dość trudne do zmierzenia i nie kwalifikują się do ilościowego pomiaru. Badania

¹⁴ A. Przeclawska, *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1997, s. 95.

¹⁵ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2006.

jakościowe posiadają tę zaletę, że pozwalają sięgnąć do głębszego kontekstu, czego nie da się obiektywnie zmierzyć. Zatem problematyka badań była istotnym czynnikiem determinującym wybór podejścia jakościowego. W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania zebrano informacje z wybranych przedszkoli, posługując się techniką wywiadu. W literaturze z zakresu metodologii badań pedagogicznych znajdujemy różne odmiany albo rodzaje wywiadu. Mieczysław Łobocki podaje dwie najczęściej spotykane: „wywiad nieskategoryzowany i wywiad skategoryzowany”¹⁶. Zastosowano technikę wywiadu nieskategoryzowanego, ponieważ pozostawia prowadzącemu możliwość duży zakres swobody w zadawaniu pytań, co w odniesieniu do respondentów, czyli dzieci w wieku 6 lat ma istotne znaczenie. Biorąc pod uwagę cele i problemy badań, w kwestionariuszu wywiadu zamieszczono listę pytań dotyczącą literatury dziecięcej. Wymienione wywiady przeprowadziły nauczycielki-wychowawczynie pracujące z dziećmi w grupach starszych dzieci w czasie trzech miesięcy tj. w lutym, marcu i kwietniu 2017 roku. W sumie przeprowadzono wywiady ze 150 dziećmi w wieku 6 lat, w tym z 70 dziewczynkami i 80 chłopcami. Wszystkie badane dzieci pochodziły ze środowiska miejskiego.

W pierwszej części wywiadu pytania miały na celu poznanie znajomości literatury przez dzieci w domu rodzinnym. Mając na uwadze znaczenie książki w życiu dziecka, szczególnie jej wpływ na rozwijanie wyobraźni i poznawanie wartości, zadano dzieciom pierwsze pytanie: „czy posiadają w domu książki?”. Na podstawie udzielonych odpowiedzi stwierdzono, że wszystkie dzieci biorące udział w badaniu mają w domu książki. Przy czym 34% posiada od kilku do kilkunastu książek, a większość (66%) tzw. domową biblioteczkę.

Aby dowiedzieć się, jaki jest zasób domowego księgozbioru, przeanalizowano odpowiedzi na kolejne zadane pytanie. Okazuje się, że badane 6-latki posiadają bardzo bogaty i urozmaicony księgozbiór. Najczęściej wymienione przez dzieci tytuły książek uporządkowano w cztery tematyczne grupy.

- 1) Pierwsza grupa – książki o zwierzętach, stanowią one najliczniejszą grupę. Najczęściej wymieniane tytuły książek to: *Kubuś Puchatek*, *Słoń Trąbalski*, *Król Lew*, *Złotowłosa i trzy niedźwiadki*, *Syrenka Ariel*, *Kot w butach*, *Trzy świnki*.
- 2) Druga grupa – szeroki wybór bajek i baśni, np. *Czerwony Kapturek*, *Kopciuszek*, *Jaś i Małgosia*, *Królowna Śnieżka*, *Tomcio Paluszek*, *O krasnoludkach i sierotce Marysi*, *Pinokio*, *Piękna i Bestia*, *Aladyn*, *Alibaba i 40 rozbójników*.
- 3) Trzecia grupa – książki do rysowania, czytania, z zagadkami i rebusami.
- 4) Czwarta grupa – Biblia dla dzieci, Encyklopedia dla dzieci.

Na podstawie przedstawionego zestawienia należy stwierdzić, że dzieci korzystają z książek o bardzo różnorodnej tematyce. Jednak na podstawie wymienionych książek

¹⁶ Tamże.

zaobserwowano określone preferencje, w których motywem przewodnim i bohaterami są zwierzęta. Wiąże się to z faktem, że dzieci w wieku przedszkolnym lubią zwierzęta, chętnie bawią się z nimi, w zabawach często naśladują ich głosy, zwierzęta są ich ulubionymi zabawkami, „przytulankami”. W odniesieniu do przekazywanych wartości w książkach o zwierzętach należy zauważyć, że autorzy książek dla dzieci poprzez stosowaną antropomorfizację pokazują wartości i antywartości na podstawie zachowania zwierząt, ich postaw, osobowości, temperamentu, które dzieci odnoszą do siebie i innych osób. Prosty przykład: zwierzęta głosem ludzkim mówią, płaczą, śmieją się. Przekazują wartości, takie jak: dobro, prawda, sprawiedliwość, niesienie pomocy. Negują antywartości, np. zło, które przegra z dobrem, kłamstwo, które wyjdzie na jaw. Odwołują się do temperamentu, np. uparty osioł, silny wół lub cicha myszka.

Z kolei bajki i baśnie zajmują szczególne miejsce wśród książek wymienionych przez dzieci. Jest to ważne ze względu na często spotykaną atrakcyjną treść i ilustracje w tego rodzaju pozycjach literackich. Bajka jest krótką, humorystyczną opowieścią literacką, która zawiera ważny przekaz dla dziecka zwany morałem lub pouczeniem, które znajduje się najczęściej na końcu utworu lub wynika z jego treści¹⁷. Ich słuchanie a potem czytanie zachęca do rozmów na jej temat, do sięgania po książkę, rozwija wyobraźnię dziecka, która ma fundamentalne znaczenie nie tylko w kolejnym etapie rozwoju dziecka ale i w dorosłym życiu. Wymienione utwory są źródłem wartości, które dzieci stopniowo przyswajają, zdarza się, że z niektórymi bohaterami utożsamiają się. Z kolei baśń to

(...) jeden z najstarszych gatunków epickich, powstających jeszcze na gruncie tak zwanej literatury oralnej – przekazywanej ustnie z pokolenia na pokolenie i niosącej uniwersalne przesłanie wywodzące się z mądrości ludowej, a dotyczące najczęściej powtarzalnych zachowań międzyludzkich (na przykład zarysowanie kontrastu między bogatym a ubogim, mądrym i głupim, litościwym i okrutnym)¹⁸.

Bohaterami bajek czy baśni są często dobre wróżki, krasnoludki, rycerze bądź złe skrzaty, czarownice czy duchy. W wielu baśniach można również znaleźć wiele baśni o pojedynkach dobra ze złem (gdzie zawsze wygrywa praworządność i dobro). Dzięki temu ukazują one dziecku normy moralne oraz ideały słusznych zachowań. Dzieci słuchając bajek i baśni zaczynają oceniać postępowanie bohatera, podając w wątpliwość jego czyny. Można zauważyć pierwsze oznaki krytycyzmu oraz obiektywizmu¹⁹.

Dzieci wskazały na szczególny rodzaj wartości, które w naszej kulturze polskiej i w naszym kraju są preferowane i obecne w wychowaniu dzieci od najmłodszych lat,

¹⁷ W. Szulc, *Bajki nie-bajki i bajkoterapia*, „Życie Szkoły” nr 6/2006, s. 5.

¹⁸ M. Bernacki, M. Pawlus, *Słownik gatunków literackich*, Bielsko-Biała 2005, s. 325.

¹⁹ B. Bettelheim, *Cudowne i pozytywne o znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 1985.

czyli na wartości chrześcijańskie. Opracowanie Biblii w sposób atrakcyjny dla dzieci, bogato ilustrowanej, pozwoli wprowadza dziecko w świat wartości chrześcijańskich, które będą fundamentem do kształtowania systemu wartości człowieka. Tu należy podkreślić znaczącą rolę rodziców, którzy czytają Biblię i prowadzą dialog ze swoimi dziećmi.

Odpowiedzi dzieci na trzecie pytanie pozwoliły ocenić, w jaki sposób dzieci najczęściej korzystają z literatury dziecięcej. Wszystkie dzieci stwierdziły, że oglądają książki, patrzą na ilustracje obrazujące przebieg akcji. Część dzieci (68%) powiedziała, że bajki, baśnie i inne utwory czytają im rodzice, po czym rozmawiają o tym, co przeczytali. Część dzieci (22%) odpowiedziała w taki sposób, że czytają im rodzice, ale później nie mają czasu na rozmowę o przeczytanej bajce lub baśni. Najmniejszy odsetek dzieci (10%) udzieliło odpowiedzi, że czyta im babcia lub dziadek. Jeżeli rodzice lub najbliższe osoby czytają dziecku literaturę, to należy uważać, że mają wpływ na jej wybór, czyli nie są to przypadkowe pozycje ale świadomie wybrane, dostosowane do wieku i zainteresowań dziecka. Stanowią doskonałą sytuację do podjęcia przez rodzica rozmowy z dzieckiem, poznawanie wartości i inne efekty, takie jak rozwój mowy, wzbogacenie zasobu słownictwa.

Kolejne pytanie miało na celu poznanie ulubionych bohaterów, z jakimi dzieci się identyfikują i których darzą sympatią. W związku z tym, że dzieci znają dużo utworów literackich, należało przypuszczać, że odpowiedzi będą bardzo różne. 32% dzieci wskazało na Kubusia Puchatka, 21% wymieniło Piotrusia Pana, 12% wskazało na Kopciuszka, 8% na Jasia i Małgosię 8%. Pozostałe pojedyncze wskazania dotyczyły różnych zwierząt z bajek. Fakt, że każde dziecko potrafiło wskazać swoje ulubionego bohatera, dowodzi o silnych emocjach, jakie dzieci przywiązują do postaci bohaterów z ulubionych tekstów i chętnie identyfikują się z nimi. Poprzez identyfikację z bohaterem z bajki lub baśni dzieci zaspokajają swoje własne potrzeby, doznają różnych uczuć, poszerzają swoje zainteresowania literaturą, odróżniają dobro od zła, oceniają postawy bohaterów i rozmawiają o nich z innymi osobami.

Przedstawione powyżej dane odnosiły się do kontaktu dziecka z literaturą w domu i udziału w nich rodziców. Należy jednak zwrócić uwagę, że dzieci większą część dnia spędzają w przedszkolu i dlatego kolejne pytania odnosiły się do zajęć i sytuacji okolicznościowych w grupie przedszkolnej.

Ulubioną formą odbioru literatury dziecięcej w przedszkolu jest czytanie książek lub opowiadanie bajek, baśni przez nauczycielkę. Wszystkie dzieci wykazywały zainteresowanie różnymi formami przekazu literatury. Często same inicjowały tego typu sytuacje. Dlatego odpowiedzi dzieci na pytanie o zainteresowanie czytaniem przez nauczycielkę książkami na zajęciach w 100 % okazały się pozytywne. Tak duże zainteresowanie wynika z pewnością z faktu, że dzieci przyzwyczajone są do takiej formy odbioru literatury już w środowisku rodzinnym. Częste opowiadanie bajek, czytanie

książek dziecku na dobranoc przez rodziców uczy przedszkolaka sposobu odbioru dzieła literackiego i pobudza zainteresowanie jego treścią. Na zajęciach w przedszkolu nauczycielki proponują dzieciom utwory im znane. To sprawia, że dzieci cieszą się, wyrażają radość, akcentują znajomość treści, popisują się tym, co będzie dalej, w sumie ich odbiór jest bardzo aktywny.

Dzieci 6-letnie potrafią wysłuchać dość długich opowiadań, potrafią skupić uwagę. Jak wiadomo zbiorowe słuchanie wymaga odpowiedniego nastroju i gotowości psychicznej do odbioru. Dlatego nauczycielki doprowadzają do wyciszenia emocji w grupie, kreują atmosferę intymności, która pobudza zainteresowanie i chęć odbioru. Słuchanie ciekawych fragmentów z książek odbywa się w miłej atmosferze i pobudza motywację do samodzielnego sięgania po nie, oglądania a nawet czytania.

Oprócz czytania na zajęciach programowych w przedszkolu nauczyciele korzystają z literatury dziecięcej w różnych sytuacjach okolicznościowych i uroczystościach. Tu należy wymienić takie uroczystości, jak Dzień Matki, Dzień Babci, czy związane ze świętami narodowymi. Są one ujęte w planie pracy przedszkola i wprowadzają dzieci w świat wartości, jak: rodzina, szacunek, patriotyzm, zaufanie.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań nie oddają w całości bogatego zagadnienia, jakim jest literatura dziecięca i jej znaczenie w kształtowaniu (poznawaniu) systemu wartości dziecka. Istniało wiele przesłanek utrudniających proces badawczy, np. trudności w prowadzeniu badań ze względu na wiek dziecka, brak standaryzowanego narzędzia badawczego do zbadania przedstawionych zagadnień. Sam fakt podjęcia i przeprowadzenia badań był dużym wyzwaniem, a opracowane wyniki będą doskonałą informacją zwrotną skierowaną do nauczycieli przedszkoli i rodziców dzieci biorących udział w badaniu. Bajki, baśnie i inne utwory literackie w znaczący sposób wpływają na rozwój dziecka w wieku przedszkolnym, szczególnie na sferę moralną, emocjonalną, społeczną, poznawczą. To niezaprzeczalny fakt. Pomagają w sytuacjach trudnych, na które napotyka dziecko w życiu, pomagają przezwyciężyć strach, lęki, negatywne emocje. Sprzyjają w poznawaniu świata, rozszerzaniu doświadczeń, kształtują system wartości małego słuchacza przemawiając do niego językiem prostym i klarownym.

Badania naukowe dowodzą, że każde dziecko niezależnie od wieku powinno mieć codziennie kontakt z książką, a obok niego powinien znaleźć się dorosły, który mógłby mu poczytać nie tylko do snu, ale także w ciągu dnia. Współcześnie mówi się dużo o czytaniu dla dziecka w domu, przedszkolu, szkole, aby stało się ono rytuałem a nie tylko obowiązkiem. Niektóre instytucje publikują opracowania statystyczne w zakresie preferencji czytelniczych dzieci i młodzieży. Jednak zestawień

statystycznych odnoszących się do czytelnictwa wśród dzieci w wieku przedszkolnym, szczególnie sześciolatków, nie odnotowano. Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że rodzice czytają książki swoim dzieciom i większość z nich rozmawia z dziećmi o przeczytanych treściach. Dowodzą o tym wypowiedzi dzieci, które w tym wieku są z natury prawdziwe i szczerze. Z kolei przedszkole w tym zakresie współdziała z rodziną, o czym świadczą zajęcia prowadzone przez nauczycielki, cieszące się zainteresowaniem ze strony dzieci. Nauczycielki potrafią skupić uwagę dziecka, zainteresować i wyciszyć emocje dziecka poprzez odpowiednio dobraną literaturę. Przeprowadzone badania pokazały, że budowanie świata wartości dziecka bez literatury skierowanej z myślą o nich jest praktycznie niemożliwe, a sposób jej wykorzystania zależy od rodziców i przedszkola. Tylko spójny system przekazywania wartości stanowi sedno procesu wychowania, a jego realizacja przyniesie wymierne efekty w postaci zachowań pożądaných u dzieci.

Bibliografia

- Bernacki M., Pawlus M., *Słownik gatunków literackich*, Wyd. Park, Bielsko-Biała 2005.
- Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne o znaczeniach i wartościach baśni*, PIW, Warszawa 1985.
- Cieślakowski J., *Wielka zabawa: folklor dziecięcy, wyobrażenia dziecka, wiersze dla dzieci*, Wyd. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985.
- Cieślakowski J., *Literatura osobna*, Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1985.
- Cieślakowski J., Waksmund R. (red.), *Literatura i podkultura dzieci i młodzieży: antologia opracowań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1983.
- Dunin J., *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci: z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1991.
- Dymara B., *Poszukiwanie ładu umysłu i serca czyli życie według wartości*, [w:] *Dziecko w świecie wartości, cz. II, Poszukiwanie ładu umysłu i serca*, red. B. Dymara, M. Łopatkowa, Z. Pulinowa, A. Murzyn, Wyd. Impuls, Kraków 2003.
- Dymara B., Ogrodzka-Mazur E., *Dziecko w świecie literatury i życiu współczesnym*, XXII tom serii Nauczyciele-Nauczycielom, Wyd. Impuls, Kraków 2014.
- Leszczyński G., *Literatura i książka dziecięca: słowo, obieg, konteksty*, Wyd. CEBID, Warszawa 2003.
- Papuzińska J., *Nasza mama czarodziejka*, Wyd. Literatura, Warszawa 2015.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wyd. Impuls, Kraków 2006.
- Przeclawska A., *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna*, Wyd. Literatura, Warszawa 1997.
- Ratyńska H., *Literatura dziecięca w pracy przedszkola*, WSiP, Warszawa 1976.
- Słońska I., *Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci*, Warszawa 1977.
- Staroń J., *Matolek Broda. Przygody twórczo-wydawnicze*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Seria Literacka, 26 (46), 2015.
- Szulc W., *Bajki nie- bajki i bajko terapia*, „Życie Szkoły” nr 6/2006.

- Waksmund R., *Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2000.
- Woźniak M., „*Political correctness*” w przekładach literatury dziecięcej. *O Koziołku-Matołku i nie tylko*, [w:] *Prace Komisji Neofilologicznej*, red. S. Gibińska-Marzec, S. Widłak, t.7, Wyd. PAU, Kraków 2008.

ADRES DO KORESPONDENCJI

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE

dr Stanisława Nazaruk
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
e-mail: stnazaruk@poczta.onet.pl